

Борис Костира,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Україна, Київ

СИМВОЛІСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВОРАХ КЛИМА ПОЛІЩУКА ПРО ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ ТА УКРАЇНСЬКУ РЕВОЛЮЦІЮ 1917–1921 рр.

У статті наголошено, що у творах Кліма Поліщука про Першу світову війну помітне зображення не стільки подій, скільки переживань. Фабульний складник у них відіграє незначну роль. У центрі творів про Українську революцію постає доля і психологія окремої людини, письменник насамперед звертається до екзистенції, індивідуального буття духовно розвинутої особистості.

Ключові слова: особистість, образ-символ, душевний стан.

Для художника-символіста не є важливим зображення людини у зв'язку з її добою, не є важливими знаки часу. Для символістської літератури найважче визначити обриси певної доби, бо для неї характерна позачасовість. Епоха може бути показана розпливчато, аморфно, контурно, вона постає крізь затемнену образність. Така література відкидає тенденційність, соціальне замовлення, політичну ангажованість. Але, як і в будь-якій літературі, у ній можна побачити обличчя часу. Література символізму звернена до споконвічних здобутків культури, тому для неї характерний особливий гуманізм, увага до появи вічного в духовному просторі людини. Це вічне буде проступати навіть крізь завихрення історії. Герой символістського твору живе у своєму герметизованому світі, його цікавлять події внутрішні, а не зовнішні. У творчості К. Поліщука міститься духовний літопис, духовна історія доби. Самобудуванням, відстоюванням власного «я» обумовлюється характер літературного героя. В

історіософських поглядах символісти керувалися ніцшеанською ідеєю про вічне повернення, циклічність історичних процесів. Вони вважали, що в історії не може бути того, що не було раніше, тому звертались до подій минулого, щоб показати їхній перегук із теперішнім часом. У цьому ключі можна звернутися до прози Д. Мережковського, у якій він охопив античність, середньовіччя та період нової історії. Корінь проблем його доби він вбачав у подіях двохсотлітньої давнини.

Література відстоює автономність свого художнього світу від життя, але художня та емпірична реальності не можуть бути повністю віддаленими один від одної, вони взаємодіють. Хоча символісти і були аполітичними, намагалися відсторонитися від емпірики, історичні катаклізми знайшли відгук в їхній творчості. Історичний прогрес не завжди іде паралельно з художнім, але відомі факти, коли ці процеси відбуваються синхронно. Політична ситуація початку ХХ століття містила в собі бурі й загибші, але звершилася кардинальним революційним зрушенням. Філософська та художня думка шукала виходу з кризи позитивістських цінностей, і він був знайдений у розширенні сфери ірраціонального, інтуїтивно-чуттєвого начала.

Перша світова і громадянська війни постають у прозі Кліма Поліщука у відчутному суб'єктивному переломленні, що було характерно для поетики символізму. Як зазначає Дарія Завельська, «весь період рубежу століть відзначений сильним зростанням суб'єктивного в мистецтві: від уваги до нюансів особистого світовідчуття – до крайніх виявів індивідуалізму [1, с. 409]». У цих творах письменника помітно піднесення психологізму на новий виток розвитку. Спостерігається нюансування найтонших почуттів у душі героя твору, через його внутрішній світ стверджується філософська концепція автора. К. Поліщук писав про Першу світову війну як учасник цієї епохальної події. Він був мобілізований і на початку літа 1916 року потрапляє на фронт – у Каммерн (Курляндія). Особисті враження і переживання спонукали його писати про жах і безглуздість війни.

К. Поліщук прагнув піднести особистість на нову якість самосвідомості. Суспільство може бути зрілим тоді, коли буде становити собою не безлику масу, а складатиметься із особистостей. Лише за таких умов воно не порине в полон тоталітаризму.

літаризму та деспотії. Сприймавши новітні віяння європейської літератури з її духом індивідуалізму, письменник прагнув розвинути особистісне начало на противагу поширеному раніше зображенню суспільних мас. Війни виступають наслідком перебування суспільства в летаргійному сні, притлумлення здатності людей до саморефлексії. За цих умов людина стає розмінною монетою антигуманних політичних сил, гумусом історії.

У поетиці К. Поліщука важливе значення посідає використання жанрових особливостей записної книжки, щоденника персонажів («Щось непевне», «З недавніх днів», «Цілком випадково», «Червоні рядна», «Старий образ», «На волі» та ін.). Це було зумовлено автобіографічною основою прози письменника, тим, що він писав оповідання, спираючись на індивідуальний досвід подорожей. Щоденникові форма дозволяла митцеві створити враження достовірності зображених подій, глибоко проникнути в психологію персонажів, показати їхнє особисте життя. Можна припустити, що власні щоденникові записи К. Поліщука стали претекстом його літературних творів.

У творах про Першу світову війну помітне зображення не стільки подій, скільки переживань. Фабульний складник у них відіграє незначну роль. Треба виокремити у цих творах марення, видіння, візії персонажів, які дозволяють віднести ці твори до символістських. Герой оповідання «У часи безнадійності» (1915) бачить велетенську чорну постать примари. Вона є символом небезпеки і смерті. Символістські тенденції у творах К. Поліщука про Першу світову війну виявляються у створенні образів-символів, які виражають душевний стан героя. Клим Поліщук змальовує містично забарвлений пейзаж на тлі воєнних потрясінь: «Знав такі ночі, коли тьма повільно стелеться над сонними полями і лагідно вколисує море похиленого бурями спілого жита; коли небо вгорі стане таким глибоким і темним і, наче урочиста риза великого Творця всесвіту, враз засіється зорями, які мерехтять різнобарвним промінням і розсипають мрії по землі (оповідання «В часи безнадійності», 1915) [3, с. 53]». Письменник звертає увагу на Творця як вищу силу, яка приховується за тими чи тими явищами природи. Образ Творця прозирає крізь красу видимого світу. Явища природи постають

схожими на живі істоти, які втілюють у собі вселенське зло: «Як мара страшна, якоюсь безформенною масою важко лягла на землю ся ніч, і здавалося, що вона намагалася все приспати і пригнобити [3, с. 53]». Герой цього твору бачив у явищах природи не красу, а щось зловіще та лиховісне. Зло містилося в самій навколишній дійсності. Клим Поліщук протиставляє війні вільне саморозкриття особистості, життя в гармонії з природою. Війна розглядається як хвороба людства. Вона активізує найгірші прояви людської особистості. Потік свідомості героя розкриває апокаліптичну картину вселенського абсурду.

Небезпека на фронтах імперіалістичної війни втілюється в такий символічний образ: «Ясно бачу велетенську чорну постать людини з велетенськими крилами, які метушливо билися в диму і хвилювали його на всі боки, чорні страшні довгі руки витягалися в наш бік, неначе хотіли пригорнути нас всіх до себе. Ще хвилинка, ще рух полум'я, і видовище знялося вгору і зникло в диму [3, с. 58]». Письменник хотів цим показати і знак від вищого провидіння, і абсурдність апокаліптичної війни. Цей уривок показує розкутість образності, саморух, саморозгортання художнього світу в напрямку сміливого творчого експериментаторства.

К. Поліщук вдається до фантастичних гіпербол, як в оповіданні «Злочинна тьма» (1917), щоб ствердити ідею відплати за вчинене зло. У художньому світі митця відбуваються несподівані метаморфози матеріального буття, щоб вказати людині на порушення нею рівноваги у світі, на відступ від віковичних моральних норм. Сама матерія чинить опір злочинним намірам людини.

Своїм антивоєнним, антимілітаристським зарядом, Клим Поліщук наближається до письменників «утраченого покоління» (Е. М. Ремарк, Е. Хемінгуей). Тематично проза Кліма Поліщука близька до творчості Еріха Марії Ремарка, але для першого характерна більша образність, ліричність, багатоплановість. У Ремарка все на поверхні, ідеї його творів легко прочитуються, він чужий ірраціоналізму. Художній світ К. Поліщука значно складніший, він торкається не тільки матеріального виміру буття, але й метафізичного, ідейна основа творчості письменника не може бути витлумачена однозначно, ірраціональний складник світогляду зумовлює зображення лабіринтоподібності внут-

рішнього світу людини. Але спільним для двох письменників є гуманістичний пафос творчості.

З-поміж творів про Першу світову війну варто виокремити «подорож на край ночі» (1933) Луї-Фердінана Селіна, який Дмитро Наливайко влучно назвав «романом тотальної негачії» [2]. Це своєрідна анатомія суспільства, безжальне викриття його пороків. Письменник згущає барви, нагнітає картини, які свідчать про віковичну аморальність людської природи. Можна сперечатися, чи правильний такий ракурс бачення, але відвертатися від подібних явищ ніяк не можна. Як і К. Поліщук, Селін показує посилення моральної деформації, трагізм самотньої людської особистості під час війни.

Порівнюючи твори К. Поліщука про Першу світову війну з романом Л. Ф. Селіна, треба сказати, що для другого характерне художнє осмислення катастрофічних подій не тільки безпосередньо, але й із певної часової відстані. Згодом головний герой твору Бардамю вже віддаляється від війни, у його житті відбуваються інші події. Війна є актуальною на початку роману, а з часом відступає на задній план. Не так у К. Поліщука. Події його творів відбуваються безпосередньо під час війни, герой сприймає її як свіжу рану, рефлексії над побаченим можливі лише у рідкісні години відпочинку. Часової дистанції від зображеного немає.

Намагання багатьох персонажів Поліщука віддалитися від епіцентрів Першої світової війни – це не боягузтво, а сміливість не брати участь в абсурдному дійстві. У цій війні люди бились не за свої інтереси, а за інтереси своїх псевдоеліт. Безкомпромісним засудженням війни, зображенням безглузлого братовбивства, ствердженням самоцінності людського життя, гуманістичних ідеалів творчість К. Поліщука становить велику цінність. Вона містить антиколоніальну, антиімперську спрямованість, стверджуючи право народу вільно жити на своїй землі, самому обирати свій шлях розвитку.

К. Поліщук стояв перед новим завданням створити образ людини революційної доби, переломної епохи з її новими екзистенційними вимірами, із новим світовідчуттям. Якщо епоха *fin de siècle* внесла лише зміни на рівні емоційно-інтелектуальному, створила нову драму ідей, то доба революції принесла кар-

динальний струс як у матеріальному, так і ідеальному планах. Розмірене селянське життя з його спокійною споглядальністю, зображене народниками, закінчилось. Людина опинилася перед випробуваннями на межі життя і смерті. Відбувалось формування модерної свідомості, болісне включення у світовий історичний процес, вторгнення вселенського хаосу, перенесення епіцентру подій із сіл у міста. Українська людина стояла перед завданням розвитку міської національної культури на відміну від традиційної селянської.

Клим Поліщук зображував революційну реальність об'єктивно, намагаючись стати над протиборчими сторонами у громадянській війні. Відстороненість погляду – це вміння подивитися на життєві явища з різних сторін, під різними ракурсами, це здатність зрозуміти, що правда може бути в кожного своя. Ця позиція звільняє людину від апологетики та догматизму, формує гнучкість мислення, не дозволяє зациклюватися на застиглих ідеях. Не випадково письменники революційної доби іноді закидали К. Поліщуку неправильну політичну позицію. А митець лише прагнув бути вільним від кон'юнктури, зобов'язань перед політичними силами. Хоча втриматися в ті часи від політики було важко. І непросто було відокремити політику від боротьби за національне відродження. Для письменників-символістів це означало ще й виведення літератури на вищий щабель розвитку, розширення її виражальних можливостей, поглиблення сугестивних засобів. Це освоєння нових мистецьких обривів, перехід із однієї якості в іншу. Деспотичні умови Російської імперії штовхали українську літературу в провінціалізм, не даючи їй змоги стати світовою, вийти на рівень провідних зразків.

Письменник уникає однолінійності, одноплщинності, пропагандистських кліше в зображенні різноманітних політичних сил громадянської війни, не йде шляхом примітивного художнього конструювання як лише нищих, аморальних певних суспільних груп, партій, армій. Письменник роздумає над тим, які особливості долі, темпераменту, внутрішнього буття людини зумовили вибір у напруженій атмосфері революційної грози. Чому одна людина вибирає добро, інша – зло, і що, власне, можна вважати добром і злом? Така діалектика інтелектуальної драми митця.

Символісти підкреслювали, що певні події не можуть відбутися в реальному світі, доки вони не відбулися у світі ментальному, у сфері думок, почуттів, візій. Заклик О. Блока слухати музику революції апелює до здатності сприймати невидимі процеси духовного життя. Коли відбулася революція, її енергією було наповнене матеріальне та психічне буття. К. Поліщук переконливо показує наростання та розвиток протестних настроїв у широких масах, силу народної стихії. Але в центрі його розповіді постає доля і психологія окремої людини, письменник насамперед звертається до екзистенції, індивідуального буття духовно розвинутої особистості, яка протистоїть нівелюючим обставинам історії, намаганням натовпу перетворити її на свою одиницю, на безликий атом: «Як перехожий старець, із патерицею в руках і молитвою на устах, бреду безмежними просторами своїх і чужих піль і не можу знайти того, чого шукаю. Часами сам собі дивуюся, як так могло статися, що я, будучи запеклим революціонером, що сліпо потурав вимогам пролетарського шлунка, зробився покірним рабом абстрактних думок та інтимних поривань душі?.. («Отаманша Соколовська») [3, с. 239]». Перед героєм стоїть завдання не піддатися на сплеск примітивних інстинктів, енергії руйнування широких мас. Із цього випливає, що письменник у своїй творчості виступає апологетом індивідуалізму. Вважаючи недосконалим і порочним будь-яке суспільство, він намагається усунути вплив на нього. Історія, суспільний розвиток, на думку митця, повинні розвиватися своїм ірраціональним шляхом, на який не може вплинути окрема особистість.

Для зображення революційних баталій у прозі К. Поліщука характерна хаотичність, калейдоскопічність. Образи-символи звіра і чорних птахів виражають міру жорстокості переломної доби. Сюжет розгортається різкими ривками і поворотами. Варто відзначити зображення у творах Кліма Поліщука енергії широких народних мас, їхніх креативних можливостей. Вони здатні здійснити великі перетворення: як позитивні, творчі, будівничі, так і руйнівні, такі, що спрямовують до ентропії. Ця стихійна сила, цей бурхливий потік заводить героя Поліщука у свою круговерть, де виникає загроза втратити власне обличчя, свою неповторну індивідуальність і розчинитися в безликому

натовпі. Без широких народних мас народу неможливі радикальні революційні перетворення, історичні зрушення всесвітнього масштабу, але й про роль особистості в поступі людства також не варто забувати. Видатна особистість здатна слугувати каталізатором всенародних зрушень, поводитирем мас, який скеровує первісну неконтрольовану енергію, природні інстинкти, прагнення помсти і руйнування. Така особистість здатна внести порядок у розбурханий хаос, спрямувати його в конструктивне річище. Якщо в такому разі рух історії буде відбуватися, за Гегелем, по спіралі, то все одно це буде розвиток, а не стагнація.

Описуючи цей процес, використовуючи перевірені часом здобутки минулого, письменник здатний створити справжні художні цінності. Таким магістральним шляхом ішов Клим Поліщук. Він зміг крізь тимчасове, минуще побачити вічне і нетлінне: «Стиснувши в грудях серце, ждеш і прагнеш нових з'явищ Революції, наче в них може бути втіха якась... Революція, як і коханка, не може дати того, чого так настирливо просить душа... Збагнути всі примхи Революції й задовольнити її вимоги зможе лише той, хто зробив з себе машину будучини й знищив у собі всяку людяність. Щодо мене, то я втікаю з крикливих базарів могутньої крамоли, бо відчуваю в собі свої власні духово-життєві потреби... [3, с. 239]». Поетика символізму, органічно підказана самим іманентним розвитком літератури, дала змогу втілити ідеали позачасової краси, які завжди пробиваються крізь поверхневий шар суспільно-політичної боротьби та економічних інтересів. Імпульс, природно сприйнятий Климом Поліщуком із провідних тенденцій світової літератури, дозволив піднятися над плінним потоком і розвинути провідні художні здобутки митців першої половини ХХ століття.

Редакційна і журналістська робота в «Українському голосі» та «Народній волі» у 1918–1920-х роках наклали відбиток на творчість К. Поліщука. Журналістська діяльність стала прекрасною школою для багатьох письменників. Але водночас вона має вади – часом вносить до індивідуального стилю митця схильність писати нашвидкуруч, відгукуватися на миттєву актуальність, злобу дня, репортажність, невміння осмислити життєві явища в широкому філософському обширі. Для Клима

Поліщука журналістська робота дала змогу глибше осмислити історію, соціальні процеси, національну ментальність, яскраві індивідуальності. Цей безцінний досвід став однією із підвалин осмислення складної, переломної доби революційних змагань та місця людини в ній, наголошуючи на характерній для символізму важливості універсальних, позачасових цінностей. Для письменника історичний процес був не абстракцією, не безликим потоком, у своїй роботі журналіста він викристалізував уміння помічати і цінувати неповторні, оригінальні характери, які згодом стали моделями, прототипами героїв його прози.

Подорожуючи Україною, дивлячись на розбурханий ураган революційних подій, К. Поліщук дістав змогу глибше пізнати таємниці буття та людини, які часто розкриваються саме в межових ситуаціях. Те, що Поліщук був безпосереднім свідком громадянської війни, не виняткове явище в пореволюційній українській літературі. Своєрідним був погляд на описувані події. Чимало українських письменників 1920-х років стверджували правоту більшовиків, змальовували, як людина з інших політичних таборів доходила до слухності комуністичної програми. На відміну від них, К. Поліщук уникнув такої політичної тенденційності.

У ході суспільного розвитку відбувається старіння, пригасання ідей які вже не можуть відповідати на виклики часу. Ідеї проходять свій цикл від народження до занепаду. Колись прогресивні, вони можуть стати гальмом історичного поступу. Так само занепадають цивілізації, як це дослідили О. Шпенглер і А. Тойнбі. К. Поліщук не пропонує у свої творах програми розвитку суспільства. Він змальовував анархістський рух, але не став його апологетом. Анархізм із його проповіддю свободи апелював до найкращих поривань людини, до її природної потреби бути вільною, розкріпачував людську особистість. Людина всередині себе опирається насильству державного апарату і прагне сама вирішувати свою долю. Письменник втілює ці інтенції. К. Поліщук показував дискредитацію різних ідеологій та політичних моделей, яку підтвердили філософи наступних епох. Не випадково стали говорити про кризу ідеологій. Якщо неможливо врятувати суспільство загалом, то, можливо, вдасться

врятувати окрему особистість. Але цей порятунок у будь-якому разі буде індивідуальним.

В оповіданні «За ґратами» прагнення політичної свободи виводить до ширшої потреби – свободи людського духу, вільного розвитку, душевної гармонії. Трагічною постає смерть Абрамянца, прагнення до свободи якого було обірване деспотичною системою. Згодом головний герой твору звільняється з ув'язнення, але бачить, що бажання поневолювати залишається в людях, його не так просто викоринити. Це як прокляття віків. Цінність свободи здатна усвідомити високодуховна особистість, збагачена надбаннями світової культури. Для інших це може бути незрозумілим.

У творах про громадянську війну К. Поліщука постає енергія руйнування. Революція, яка ставила перед собою творчі завдання, шляхетні прагнення, несе зовсім інше. Вона осягнена як Кронос, який пожирає власних дітей. Своїм засудженням революцій К. Поліщук близький до праці А. Камю «Бунтівна людина». У цих умовах людські емоції неймовірно посилюються, екзальтована поведінка стає поширеним явищем, відбуваються страшні злочини, люди вимагають помсти за них, це призводить до безперервної ланцюгової реакції насильства. Чи завжди революція є злом? Ні, іноді без неї неможливий якісний історичний стрибок, розв'язання суспільних суперечностей. Але вона несе з собою насильство над невинними людьми, яке може набути форми ланцюгової реакції. Революція постає не тільки як реальний, але й як метафізичний, духовний процес, зрушення відбуваються і у внутрішньому світі людей. До цього була прикута увага символістів.

Герої К. Поліщука стикаються з первісною силою отаманщини, у такий спосіб вступають у конфлікт індивідуальне та колективне, духовний пошук і оголеність інстинктів. Намагання внести порядок хаос, установити справедливість в апіорі несправедливого середовищі приречені на поразку, герой письменника марно намагається домогтися об'єктивного суду над політичними опонентами. Він живе подвійним життям у двох вимірах: політичному та духовному. Духовне життя дозволяє перебувати у світі вічних цінностей та містичного досвіду.

Революція зі своїм тектонічним рухом сприяла творчій активності тому, що чимало людей із народу відчули в собі імпульси

до літературної діяльності. Кардинальні суспільні зміни несли з собою оновлення змісту й форми літератури, світоглядних і художніх пошуків митців слова. Вони змушували подивитися під новим ракурсом на багато явищ навколишньої реальності. Причому окрема особистість не губилася в натовпі, не втрачала своє обличчя. Як показує творчий досвід Гната Михайличенка і Миколи Хвильового, увага письменників була нерідко звернута до проблем індивіда, його болісних суперечностей і хворобливих станів внутрішнього світу. Митцям інколи закидали невідповідність їхньої творчості суспільним завданням літератури революційної доби.

К. Поліщук виходить за національні рамки, зображуючи різні національні світи (вірмен, латишів, росіян). У такий спосіб проекція його творчості розмикається до універсальності. Він шукає і знаходить те, що об'єднує різні народи. Це шлях до великої літератури. Письменник легко проникає в системи координат інших націй, які на перший погляд можуть здаватися замкненими монадами. В оповіданні «За ґратами» (1921) вірменин Абрамянц лізе під кулі у вікно в'язниці й гине за свободу. Це розповідь про те, як людина може бути щасливою лише на своїй землі. Відірвана від власного коріння, вона відчуває екзистенцій спустошеність. У цьому виявляється вміння розкрити національну вдачу іншого народу, зрозуміти його світогляд. Слова вірменина не позбавлені деякої ідеалізації (не може національне буття відзначатися такою ідилічністю, відсутністю антагонізмів), але зворушливо передають народний характер.

Шлях людини до революції, визрівання її політичних переконань стало об'єктом художнього дослідження для багатьох українських письменників 1920-х років. Вони намагалися показати, чому людини приходить до того чи того політичного табору, які мотиви нею рухають, яка внутрішня боротьба в ній відбувається, як важко порвати зі своїм минулим і повністю перетворитися. З-поміж таких творів варто виокремити роман Бориса Антонечка-Давидовича «Смерть». Манера К. Поліщука в змалюванні подій громадянської війни відрізняється від неоромантичного стилю Ю. Яновського та імпресіоністичного письма Миколи Хвильового. Яновський звертає увагу на піднесеності

почуттів, висоту ідеалів, лицарство духу. Герої Хвильового більше включені у революційний процес, а персонажі Поліщука відсторонені від нього.

Проблема інтелігент і революційний рух вдало розроблена в романі Максима Горького «Життя Кліма Самгіна». Інтелектуал, попри бажання бути незалежним, не може відсторонитися від бурхливого потоку історії. Так само вітри історії зачіпають і інтелектуалів К. Поліщука («Белетрист», «Апарат», «Потурченко-Потурчишин»). Тільки способи вирішення цієї проблеми у двох письменників різні. Максим Горький відповідно до свого світогляду змальовує крах митця-декадента, а Клим Поліщук відстоює свободу художника, його незалежність від соціальних процесів. Герої прози Кліма Поліщука нагадують протагоніста роману «Доктор Живаго» (1955) Бориса Пастернака тим, що вони не знайшли свого місця у вирі революції, були відкинуті нею і стали обсерваторами епохальних історичних подій. Хоч твір Б. Пастернака написаний набагато пізніше, але він просякнутий революційною добою, добре відтворює її дух часу. Персонажі Поліщука і Юрій Живаго за умонастроєм і покликанням були філософами, для яких понад усе – істина, вони дивляться на катаклізми епохи з відстані і водночас поглядом гуманіста, розуміли їхню складність та неоднозначність.

З-поміж творів про громадянську війну 1917–1921 рр. можна назвати «Ходіння по муках» О. Толстого і «Тихий Дон» М. Шолохова, у яких із епічним розмахом показана складність людських доль на тлі революційних процесів. Герої О. Толстого і М. Шолохова відрізняються від персонажів К. Поліщука своєю типовістю, вони – вихідці з народу, що є природним для реалістичних полотен. Для них не характерні поглиблені рефлексії та ірраціоналізм героїв символістських творів К. Поліщука. Кардинальні історичні події постають різними крізь призму відмінних стилевих течій, творчих методів. Треба відзначити розбіжності, зумовлені жанровими особливостями. У романах згаданих російських письменників ми стикаємося з великою кількістю персонажів. У них показані не тільки життєвий шлях окремої людини, але й доля народу, рух широких мас, у яких окремих індивід постає піщинкою. У новелістиці К. Поліщука

зображені не стільки народні маси, скільки виняткова особистість.

Володимир Соловйов писав про духовну любов як найвищий її вимір. Але в ході революційних процесів найчастіше актуалізуються найпримітивніші почуття. Людина бореться за виживання, вбиває свої ворогів, і в цьому шаленстві первісних емоцій не часто є місце високій любові. У творах К. Поліщука щасливе кохання майже не показано. Воно існує короткий період, вириває в снах або постає як можливість. Часто здійсненню кохання перешкоджають непереборні фатальні обставини, межові ситуації війни. Це схоже на ірраціональне вторгнення життєвих стихій у гармонію планів закоханих. Дівчина іноді постає об'єктом зазіхань військових чи революційних ватажків. Для творів про кохання К. Поліщука характерні невтоленність, не втіленість, неповна реалізованість почуття. Герой письменника так до кінця і не може позбутися самотності, подолати розірваність із коханою жінкою та світом. І тут митець звертається до проблеми самотності у стосунках закоханих. Символістська поетика дає змогу відтворити тонкі нюанси цього почуття, показати його алогічний та імпульсивний характер.

«Партійні товаришки» К. Поліщука втрачають свою жіночу енергію, перетворюються на гвинтик історичного процесу. Це вже не жінка в повному розумінні слова, а функція, механізм у руках не завжди чистоплотних політиків. Вони несуть жорстокість і руйнування. Жінка перестає бути охоронителькою домашнього вогнища і вірною подругою чоловіка, стаючи безликим манекеном політики. Не випадково наслідком такого перетворення стає не народження нового життя, а смерть невинної людини.

Письменник утверджує неприйняття революційного та військового насильства над особистістю, пріоритет загальнолюдських цінностей над ідеологічними, розкриває причини та наслідки моральної деградації в умовах історичних катаклізмів.

Список використаних джерел

1. *Завельская Д. А. Очерк / Дарья Завельская // Поэтика русской литературы конца XIX – начала XX века. Динамика жанра. Общие проблемы. Проза.* – М. : ИМЛИ РАН, 2009. – 832 с.

2. *Наливайко Д. С.* Роман тотальної негації / Дмитро Наливайко // Селін Л.–Ф. Подорож на край ночі / Пер. з нім. П. Тарашука. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 3–16.

3. *Поліщук К.* Вибрані твори / Упоряд. В. Шевчук; передм. С. Яковенка / Кли́м Поліщук. – К. : Смолоскип, 2008. – 704 с. – («Розстріляне Відродження»).

References

1. Zavel'skaya D. A. (2009). Feature article // Poetics of Russian Literature at the End of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. Dynamics of the genre. Common problems. Prose. Moscow: IMLI RAS. [in Russian].

2. Nalyvayko D. S. (2006). Roman of total negativity / Dmitry Nalyvayko. Selin L.-F. Journey to the end of the night. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].

3. Polishchuk K. (2008). Selected Works. K: Smoloskyp. [in Ukrainian].
Стаття надійшла до редакції 15.06.2018.

Boris Kostyrya,
junior researcher
National Vernadsky Library of Ukraine
Ukraine, Kyiv

Symbolism trends in the work of Klyum Polychuk about the First World war and the Ukrainian Revolution of 1917–1921

The article states that in the works of Klim Polischuk about the First World War, a noticeable image is not so much an event as an experience. The fatal component in them plays a minor role. In the center of the writings about the Ukrainian revolution there is a fate and psychology of an individual, the writer primarily refers to the existence of the individual being spiritually developed personality.

Keywords: personality, image-symbol, state of mind.